

Дмитро Ващук (Київ)

Сергій Калущкий (Кам'янець-Подільський)

Круглий стіл «Українська еліта в історичній ретроспективі»

У вітчизняній історіографії по сьогоднішній день відчутні впливи ключових засад народницького напрямку та марксистсько-ленінської методології. Тож становлення української аристократичної верстви, її роль у вітчизняній історії, місце політичної еліти в державотворчих процесах на теренах нашої Батьківщини, світоглядні орієнтири вищих станів і суспільних груп в Україні вивчено недостатньо. Зазначені питання залишаються та, мабуть, ще довго залишатимуться актуальними.

25 червня в галереї мистецтв Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника пройшло засідання круглого столу, присвячене українській еліті в історичній ретроспективі. Його організаторами стали Інститут історії України Національної академії наук України та Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. У заході взяли участь вітчизняні дослідники та їхні іноземні колеги, частина яких долучилася через комунікативні можливості інтернету.

Перше засідання (модератор Д.Ващук) круглого столу відкрилося доповіддю канд. іст. наук, доцента, завідувача відділу історії Білорусі середніх віків і початку Нового часу Інституту історії Національної академії наук Білорусі *Василя Вороніна* (Мінськ) «Довгірди й Довгірдовичи (до історії литовської знаті XIII–XV ст.)». На основі джерел та аналізу здобутків історіографії він висвітлив біографічні відомості про представників впливового литовського роду, торкнувся проблеми ролі давньої родоплемінної верхівки у процесі формування знаті Великого князівства Литовського. Д-р іст. наук, провід. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Борис Черкас* (Київ) у доповіді «Нові князі старого князівства: до постановки проблеми» окреслив перспективне наукове питання «про входження до українського нобілізованого середовища представників литовського роду Ґедиміновичів». Висвітлив роль київського князя Володимира Ольґердовича та його нащадків Олелька й Семена у становленні князівства, набуття ним політичного та економічного впливу. Канд. іст. наук, наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Ірина Хромова* (Київ) порушила питання статусу удільного князя на теренах Великого князівства Литовського у другій половині XIV–XV ст. на основі нумізматичних джерел. Доповідачка звернула увагу на той факт, що зображення на монетах елементів особливої геральдики простежується після утвердження на місцях представників литовської династії Ґедиміновичів. Д-р іст. наук, гол. наук. співроб. Інституту історії Академії наук Молдови *Валентин Константинов* (Кишинів) у доповіді «Молдавська аристократія в XV–XVII ст. між польським міфом золотої вольності та земським правом» розкрив особливості становлення політичної системи Молдавського князівства, генетичне походження основних її інститутів, з'ясував місце в ній аристократії, що гуртувалася навколо особи правителя – господаря. Фахівець зауважив, що знатні аристократичні роди, незадоволені деспотичним режимом, який утвердився в Молдавській державі, вели практично постійну боротьбу за розширення своїх прав. Як візирець вони розглядали республіканський політичний лад Речі Посполитої з її виборними королями та шляхетськими «золотими вольностями». Канд. іст. наук, директор Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С.Пшеничного *Владислав Берковський* (Київ) прочитав доповідь «Економічні еліти Правобережної України кінця XV – початку XVII ст.». За його

словами, в основі формування економічних еліт Правобережної України лежали базові економічні явища – зміна пропорції цін між факторами виробництва та зміни в технологіях виробництва.

Друге засідання (модератор В.Воронін) відкрила доповідь наук. співроб. Національного музею історії України *Владислава Безпалька* (Київ) «Золоті прикраси у власності волинської шляхти другої половини XVI ст.». Аналізуючи різноманітні актові документи, він дійшов висновку, що останні у шляхетському середовищі виконували функцію одного із «засобів соціальної комунікації», були свідченням належності до привілейованого стану. Автор звернув увагу на прикраси, що носилися на руках та шиї – ланцюги й ланцюжки, браслети, різного роду персні, натільні хрести тощо. Золоті прикраси часто ставали предметом застави, коли їх власникові була потрібна готівка. Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Андрій Блануца* (Київ) розповів про історію роду князів Чорторійських – нащадків династії Гедиміновичів (Ольгердовичів), висвітливши їх роль на Волині та у Великому князівстві Литовському впродовж XVI ст. Джерельну основу його розвідки склали Литовська метрика та матеріали фонду «Західноруські акти» відділу рукописів Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург). Канд. іст. наук, доцентка, керівниця Центру досліджень адвокатури і права при Національній асоціації адвокатів України *Ірина Василик* (Київ) у доповіді «Адвокатська еліта середньовічної та ранньомодерної України» звернула увагу на впливи німецької, польської, литовської правових традицій на становлення інституту адвокатури в Україні й формування адвокатської еліти на руських теренах. Вивчаючи середньовічні та ранньомодерні правові документи, дійшла висновку, що адвокатура як правовий інститут на цих територіях сформувалася раніше, ніж у Великому князівстві Литовському. Канд. іст. наук, ст. викл. Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка *Віталій Степанков* (Кам'янець-Подільський) виступив із доповіддю «Формування політичної еліти України в роки Національної революції (1648–1676 рр.) у висвітленні діаспорної історіографії». Було окреслено внесок представників останньої у вивчення проблеми трансформації козацької старшини в політичну еліту України, констатовано недостатній стан її вивченості та запропоновано умовну періодизацію. Також доповідач проаналізував внесок Д.Дорошенка, А.Яковлева, П.Феденка, М.Антоновича, В.Гришка, Б.Крупницького, Л.Окиншевича, І.Огієнка, Н.Полонської-Василенко, О.Оглоблина, С.Зеркаля, І.Рибчина, І.Лисяка-Рудницького, П.Голя, В.Дубровського, Т.Мацькова, Л.Винара, О.Субтельного, Ф.Сисина, С.Величенка, З.Когута та ін. Канд. іст. наук, зав. сектору «Старий замок» Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника *Сергій Калущий* (Кам'янець-Подільський) у доповіді «Гетьман Богдан Хмельницький – вірець аристократа Української держави XVII ст.: погляд В'ячеслава Липинського» з'ясував розуміння одним з основоположників державницького напрямку української історіографії ролі політичної еліти («національної аристократії») у становленні відновленої руської держави у формі республіки (Війська Запорізького). Наголосив, що В.Липинський уважав Б.Хмельницького творцем та яскравим представником її аристократичної верстви.

Третє засідання (модератор С.Калущий) розпочалося з виступу завідувачки сектору фондів Національного музею історії України *Тетяни Форманюк* (Київ), котра висвітлила такий феномен шляхетської аристократичної культури, як написання портретів і створення місцевими художниками або приїжджими іноземними майстрами їх копій. Доповідачка зробила це на прикладі маловивченої копії (репліки) портрету магната, державного діяча, дипломата та літератора Речі Посполитої й Російської імперії Адама Вавжинця Жевуського (1760–1825 рр.). Полотно авторства невідомого живописця зберігається у фондах Національного музею історії України. Канд. іст. наук, наук. співроб. Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» *Валентин Пагор* (Кам'янець-Подільський) у доповіді «Ян де Вітте (1709–1785): штрихи до біографії видатного архітектора» розкрив внесок останнього у формування архітектурного обличчя Кам'янця-Подільського, Рівного та Львова, торкнувся проблеми архітектурного стилю і типових для зодчого прийомів, що простежуються в більшості збудованих або реконструйованих за його проектами сакральних, оборонних, адміністративних споруд. Канд. іст. наук, завідувач

науково-експозиційного відділу Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника *Ростислав Майор* (Кам'янець-Подільський) виступів із доповіддю «Повсякденне життя українського громадсько-політичного діяча, вченого й публіциста Адольфа Добрянського у Відні й Інсбруці (1882–1901 рр.)». Автор звернув увагу на аристократичне походження діяча, що сформувало не лише його світоглядні та політичні переконання, а й побутові звички, манеру спілкування з соратниками і близькими. Д-р іст. наук, доцент кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу *Анатолій Скрипник* (Кам'янець-Подільський) розповів про життєвий і кар'єрний шлях військового губернатора Кам'янець-Подільського Івана Васильовича Гудовича. Зазначив, що він походив зі стародавнього дворянського роду, який вів коріння від козацької старшини, характеризував його як хороброго военачальника та здібного адміністратора. Постать висвітлювалася в контексті долі нащадків провідної верстви Гетьманщини та української шляхти, котрі перейшли на російську службу.

Четверте засідання (модератор Б.Черкас) розпочалося з доповіді аспірантки відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАН України *Катерини Мельничук* (Київ). Аналізуючи матеріали Київської, Подільської та Волинської губерній, вона з'ясувала місце волосних писарів як представників сільської еліти другої половини XIX – початку XX ст. у системі чиновницької ієрархії Російської імперії. Розкрила національне й соціальне походження волосних писарів, рівень їх достатку, матеріальної забезпеченості на державній службі. Торкнулася питання взаємовідносин писарів із громадою, судовими органами. Мол. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Наталія Пазюра* (Київ) на прикладі нащадків давнього козацько-старшинського роду братів Андрія та Миколи Стороженків висвітлила особливості становлення світогляду «національної аристократії», розкрила специфіку її мислення, поєднання ідеологічної та практичної діяльності, традиційні цінності, морально-правові принципи. Було звернуто увагу на той факт, що у другій половині XIX ст. у свідомості нащадків української шляхти і старшини спостерігалася формування подвійної культурної ідентичності, яка поєднувала у собі лояльність до існуючого режиму та ознаки місцевого патріотизму через культурне самовираження. Канд. іст. наук, наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Світлана Блащук* (Київ) проаналізувала наукову спадщину історика права Ростислава Лашенка (1878–1929 рр.). Звернула увагу на його двотомну працю «Лекції по історії українського права», видану в 1923–1924 рр. та на опублікований ним 1927 р. текст Короткої редакції «Правди Руської». Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Дмитро Ващук* (Київ) у доповіді «Михайло Слабченко та його концепція видання “Corpus Juris Ukrainensis”» висвітлив наукові плани одного із провідних фахівців з історії державного устрою Гетьманщини та правових установ XVII–XVIII ст. підготувати й видати шістнадцятитомний корпус українських документів – від договорів князя Олега з Візантією до законодавчих постанов радянської влади. Канд. іст. наук, провід. наук. співроб. Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника *Валерій Нестеренко* (Кам'янець-Подільський) з'ясував погляди істориків із діаспори на суспільну роль аристократичних верств українських земель у XVII–XIX ст. Для цього він проаналізував здобутки автора численних історичних праць, колишнього міністра закордонних справ Української Держави П.Скоропадського – Д.Дорошенка. Було зазначено, що Н.Полонська-Василенко розкрила динаміку змін етнічного складу поміщицтва України в XIX ст. Доповідач звернув увагу на монографію З.Когута «Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини 1760–1830 рр.», в якій розкрито процес інкорпорації української шляхти до російського дворянства. Коротко зупинився на поглядах канадського історика українського походження О.Субтельного, який актуалізував проблему малоросійської ментальності шляхетських і козацьких родів.

На завершення заходу його учасники обговорили перспективи організації та проведення чергового круглого столу або конференції, присвячених проблемам становлення, життєдіяльності, світогляду і традиціям української політичної еліти.